

کارخانه‌های نیشکر

نزدیک علی‌آباد (شاهی) در دو طرف راه ساری به علی‌آباد

نزدیک علی‌آباد طرفین راه بعضی اطاقهای چپری ساخته بودند که در آنجا شیرۀ نیشکر می‌کشیدند. از چوب هیأت مثلثی ساخته به‌گردن گاو بسته، طفلی روی چوب نشسته گاورا می‌راند. در وسط آن اطاق، کنده‌ای از چوب نصب کرده، میان‌کنده‌ها معجوف نموده، از سقف اطاق چوبی به جوف کنده گذاشته شده. نیشکر را ریز ریز کرده در آن گودی کنده می‌ریزند. بعد آن چوبی که از سقف آویخته است بر روی خرده‌های نیشکر گذاشته، بواسطه طنابی که به این چوب بسته است و سر دیگر آن طناب منتهی و متصل به آن چوب مثلث الشكل شده، آن طفل گاورا رانده، نیشکرها خرد شده آب نیشکر از پایین کنده از لوله که نصب به آن است به طرف دیگر می‌ریزد.^{۱۶}

هفت تنان

در نیم فرسنگی پل سیاهرود علی‌آباد (شاهی)

صاحب طرائق الحقایق در رجب سال ۱۳۱۵ درباره این بقعه نوشته است:
«نیم فرسنگی پل سیاهرود است، بواسطه مدفن معصوم زادگان هفت تنان نام دارد.»^{۱۷}

امامزاده زکریا ۱۸

در دهکده واسکس علی‌آباد

بنائی است چهارضلعی که سمت چپ آن اطاقی جداگانه است. ضریحی مشبک چوبین در وسط بنا مرقده را پوشانده است. دری کنده کاری ظریف با اشکال هندسی دارد. ایوانی در جلو بنای اصلی بقعه است. گورستانی قدیمی اطراف بقعه است. در

۱۶- سفرنامه ناصرالدین شاه سفر دوم سال ۱۲۹۲ به نقل از مازندران مهجوری ج ۲ ص ۱۹۱. ۱۷- طرائق الحقایق ج ۳ ص ۶۴۷. ۱۸- در طومار متولیان دوران صفوی از امامزاده زکریا و محل آن یعنی دهکده واسکس نام برده شده است و تولیت آن در آن تاریخ با سید محمدی بوده است.

محوطه گورستان درختان شار و آزاد و درختان سرو دست کاشت و دو اصله درخت چنار کهنسال است. بنای بقعه در سمت چپ دره ایست، طرف دست راست دره نزدیک به بقعه چشمه آبی گواراست.

امامزاده یحیی

بر بالای تپه‌ای در دهکده جهنه (جنید) ۱۹ تالارپی

بلندی تپه‌ای که امامزاده یحیی بر آن است در قسمت وسط به پانزده متر می‌رسد و سطح بالای آن بالغ بر پنج هزار متر مربع است. قسمتی از اراضی بالای تپه و شیب آن ملک آقای احمد باوند است.

بنای اصلی بقعه چهارضلعی است و کفش کنی در جلو در ورودی است (عکس شماره ۱۷۹). صندوقی در وسط بنای اصلی است که درازای آن ۲۲۵ و پهنایش ۱۲۵ و بلندی ۱۵۰ سانتیمتر است. بر دو بدنه پایه‌های چهارسوی چهار کنج کنده کاری ظریف است که میان گل و بوته‌ها را رنگ زده‌اند. بدنه‌های صندوق قاب و آلت ظریف است. اطراف بقعه گورستان است. در این گورستان درختان کهن گرد و آزاد و انار فراوان است.

از مردی شنیدم که در کفش کن امامزاده پلنگی دفن است. ابتدا پلنگ را زیارت می‌کنند و سپس به زیارت امامزاده یحیی می‌روند و العهده علی الراوی.

پلی قدیمی

میان دهکده‌های پایین رستم و آسترآبادی محله از دهکده‌های تالارپی

این پل سر راه قدیم ساری به بارفروش (بابل) بوده است (عکس شماره ۱۸۰). مسیر این راه از کوچک سرای به کلاگر محله^{۲۰} و پریجا و پایین رستم و آسترآبادی محله و اوش تالار و کله میدان^{۲۱} و نقیب کلا و موزی گله^{۲۲} و سلطان محمد طاهر و سپس

۱۹- جنید، ده از دهستان تالارپی بخش مرکزی شهرستان شاهی ۵ کیلومتری غرب شاهی سه کیلومتری غرب راه شاهی به بابل (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳). ۲۰- بفتح کاف. ۲۱- بفتح کاف. ۲۲- بضم کاف.

به بارفروش (بابل) می‌رسد .

این پل آجری قدیمی شامل سه دهانه است . دهانه اصلی بزرگتر و در وسط و دودهانه کوچکتر در دو طرف است . درازای پل ۲۵ متر و پهنایش دو متر . در دو طرف پل جان پناه است . بلندی دهانه وسط از سطح آب در شهریورماه ۱۳۵۰ پنج متر تمام است . گذرگاه پل سنگ فرش قدیمی است .

سقانفار تکیه اسیوسر

سراه دهکده بالا رستم ۲۲ تالارپی

این سقانفار، ده ستون لاج لنگری دارد . داخل سقانفار نقاشی و رنگ کاری است و مورخ ۱۳۷۴ ه . ق . است .

سید زینوا = سید محمد زرین نوائی

در جماعتی علی آباد شاهی ۲۴

مصالح اصلی بنا آجر و گچ است . بنائی است چهارگوشه که ابعاد آن ۵ × ۵ متر است . بالای بنا را با پرکردن چهارگوشه ، تبدیل به هشت ضلعی کرده اند و گنبدی کلاه درویشی هشت ضلعی بر آن زده اند . سراسر بدنه اصلی بنا گچکاری است . درزیر لبه گنبد غیر از قریسهای دو کنج هر ضلع یازده قریس سینه کفتری است و در بالا میان هر دو قریس ، کاشی نیم بیضی آبی رنگ است . زیر قریسها در دو ردیف افقی جدا از هم کاشی کاری است . سقف داخلی بنا نیم کره و گچکاری است . (عکس شماره ۱۸۱) .

داخل بنا صندوقی مرقد را پوشانده است درازای آن ۲۷۶ و پهنایش ۱۴۴ و بلندی آن ۹۶ سانتیمتر است . صندوقی است قاب و گره پر کار و ظریف و خوش نقش .

۲۳- بالارستم ، ده ازدهستان تالارپی بخش مرکزی شهرستان شاهی ۷/۵ کیلومتری شمال

غربی شاهی ۱/۵ کیلومتری غرب راه شاهی به بابل (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳) .

۲۴- در فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳ امامزاده زرین نوائی در دهکده هردورود علی آباد

شاهی در سه کیلومتری شمال غربی علی آباد (شاهی) یاد شده است .

بدنه جنوبی آن به دو قسمت اصلی تقسیم شده است . بر تخته ای که سمت چپ قسمت چپ است آیات و عبارات زیر است :

غفرانك ربنا واليك المصير الله لا اله الا هو الحى القيوم - تا -

من ذا الذی

بر تخته وسط میان دو قسمت اصلی بدنه جنوبی :

یشفع عنده الا باذنه - تا - لا یؤده

بر تخته سمت راست از پایین به بالا :

حفظهما وهو العلی العظیم لله مافی السموات ومافی الارض ...

بر تخته راست بدنه غربی از بالا به پایین :

شیء قدیر هو الاول والاخر - تا - هو السميع البصیر

بر تخته چپ بدنه غربی از بالا به پایین :

بسم الله الرحمن الرحیم الله لا اله الا هو - تا - الخیر وهو

بر تخته راست بدنه شمالی صندوق از بالا به پایین :

بسم الله الرحمن الرحیم کل من علیها فان ویبقی ....

بر تخته سمت چپ بدنه شمالی از بالا به پایین :

فی ماه ... رمضان المبارک سنة خمس وخمسين وثمانمائه

من عمل استاد فخرالدین بن محمود معروف به .....

بر بدنه شرقی فقط کنده کاری بسیار ظریف است و نوشته ندارد .

اطراف بقعه گورستان قدیمی و ده اصله درخت آزاد که تنسال است . روزهای

عید در این محل بازار عمومی و پررونقی برپا می شود .

سید قائم الدین و سید زین الدین

در روستای شهرود گلای علی آباد شاهی

بقعه ایست ساده و بنائی مستطیل که بر بالای تپه ای بلند بنا شده که از یک طرف

مسلط به دره تالار و از یک طرف مسلط به دهکده های وستی کلا و واسکس است .

دری دولنگه دارد که از مسجد به بقعه باز می‌شود. پهنای هر لنگه ۴۸ و بلندی آن ۱۵۶ سانتیمتر است. برپاسارها و بایوهای آن کنده کاری بسیار درشت است. بر بایوی راست لنگه راست :

صاحبه بنت شیرزاد قادی غفرالله له لا اله

بر بایوی چپ لنگه چپ :

قیمت رنگ از در را مسمات

صندوق بقعه مشبك و بدون تاریخ است. اطراف بقعه درختان آزاد کهنسال و گورستانی قدیمی است.

امامزاده موسی

در روستی کلا ۲۵ علی آباد (شاهی = قائم شهر)

بقعه‌ای ساده بوده است که اخیراً نوسازی کرده‌اند. تنها اثر تاریخی آن در ورودی بقعه است که پهنای هر لنگه ۴۸ و بلندی آن ۱۹۲ سانتیمتر است و کنده کاریهای درشت و ناهموار و بدخط دارد. عبارات زیر بر تنگه وسط لنگه چپ است :

اللهم صل على مصطفى محمد والمرضى على والبتول فاطمه
والسطين الحسن والحسين وصل على زين العباد على والباقر محمد و
والصادق جعفر.

زیر این قسمت از صلوات کبیر عبارت زیر است :

در رمضان المبارک سنه ۱۰۸۶

بر تنگه پایین همین لنگه :

قیمت رنگ در علی بن محمد قادی داد .

بر تنگه وسط لنگه راست :

والكاظم موسى و الرضا على و محمد تقى و على نقى والحسن

۲۵- در فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳ این دهکده به نام وسطی کلا و تلفظ عربی کلمه ضبط شده و ظاهراً غلط است. و متی بکسر واو است چنانکه اهالی محل تلفظ می‌کنند.

العسکری وحجة القائم المنتظر المهدي صاحب الزمان صلوات الله عليه
وعليهم اجمعين

بر لنگه راست بالای صلوات کبیر :

عمل این در استادی

بر لنگه راست زیر صلوات کبیر :

درویش روح الله آهنگر شهری

بر لنگه سمت چپ بالای صلوات کبیر :

کاتب محمد یوسف ابن قاسم آهنگر غفر الله .

اطراف بقعه گورستان قدیمی و درختان آزاد کهنسال زیاد است.

باقی بناها و آثار تاریخی ناحیه علی آباد (شاهی)

۱- مسجد قدیمی در فولاد کلا^{۲۶}.

۲- حمام قدیمی و دین تپه و ساقی نغار در دهکده متان کلا^{۲۷} علی آباد .

۲۶- فولاد کلا ده از دهستان علی آباد بخش مرکزی شهرستان شاهی ۳ کیلومتری شرق شاهی (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳). ۲۷- متان کلا ده از دهستان علی آباد بخش مرکزی شهرستان شاهی ۵ کیلومتری جنوب شاهی کنار راه آهن شاهی به تهران (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳) .

مختصری از جغرافیای گیلخواران و چپک رود

ناحیه گیلخواران از شمال به دریا از مغرب به اراضی نفت چال از جنوب به سامان جویبار و از مشرق به رودخانه سیاه رود لاریم محدود می شود. چپک رود که جزء ناحیه گیلخواران است شامل دهکده های: ازنوا - انارمرز - پیت رود - دینه چال - کردکلا - میون ملک - لاریم - شاهرضا - کوی خیل است. جاده فرح آباد به بهمینیر و جاده تلارک به چوباغ از اراضی گیلخواران می گذرد.

۲- بناها و آثار تاریخی گیلخواران و چپک رود شاهی (قائم شهر)

تکیه ای قدیمی

در کالاسر محله دهستان گیلخواران شاهی (قائم شهر)

قدمت تکیه بیش از اواسط دوران قاجاری نیست. سطح تکیه بیش از یک متر از سطح زمین بلندتر است. فضای اصلی مربع مستطیل است که جلو آن ده ستون چوبین چهارسوی پنخ زده است که پایین آنها کلفت و بالای آنها نازکتر می شود. سقف بنا پلور کشی و پل کوبی است. پس از سرستونها به طرف خارج سه چکش گردان و یک پره به بهنای ۶۰ سانتیمتر است. دو طرف دو اطاق است که ارسپهای

چوبی دارد. درهای ارسی قاب و آلت است که قابهای آنها به جای شیشه های رنگین تخته های نازک است. بام سراسر بنا سفال سراسر است.

درویش محمد شاه

در پایین رودپشت ازدهستان گیلخواران شاهی (علی آباد)

روز سوم مرداد ۱۳۶۳ که به سروقت این محل رفتیم. قسمت شمالی بقعه را بیش از یک متر ونیم کنده بودند و قسمتهای صندوق تکه و پاره در وسط بقعه پراکنده افتاده بود. از پاره های صندوق معلوم بود که صندوق آن کنده کاری داشته، در جستجوی میان پاره ها تاریخی نیافتیم.

دری دو لنگه داشته که اهالی می گفتند تیمساری برده است. آنچه باقی بود چهار چوبی بلند و پنجره چوبین مشبک بالای در ورودی بود. چهار در و پنجره دنباله یکدیگر است.

برچوب چهار تراش سمت راست چهار چوب در و پنجره از پائین به بالا صلوات کبیر به این ترتیب با خطی خوش حک شده بود:

اللهم صل علی محمد المصطفی و صل علی علی المرتضی و صل علی فاطمة الزهرا و صل علی خدیجة الكبرى و صل علی حسن مجتبی و صل علی حسین شهید کربلا و صل علی امام زین العابدین و صل علی محمد باقر و صل علی جعفر صادق و صل علی موسی کاظم و صل علی علی بن موسی الرضا.

توضیح اینکه دنباله صلوات کبیر برچوب چهار تراش سمت راست پنجره مشبک نیز پیش می رود.

برچوب بالای چهارچوب پنجره:

وفا نامه درویش الفقراء والصلحا درویش محمد شاه تمام شان

[کذا] پنجشنبه بیستم ربیع الاول سنه ست و خمسين وثمانمائه.

با خطی ریز در گوشه سمت چپ بالای پنجره که کلمات آن درهم رفته شعر زیر حک شده است:

ما ندیدیم شادکامی ز جهان   گر تو دیدی سلام من برسان
برچوب چهار تراش سمت چپ پنجره مشبک و چهار چوب در اصلی دنباله صلوات کبیر به این ترتیب حک شده است:

وصل علی محمد تقی وصل علی علی النقی وصل علی حسن
العسکری وصل علی حجت القائم خلف دایم خلیفه روی زمین محمد مهدی
صاحب الزمان صلوات الله علیه وعلیهم اجمعین.

پلی قدیمی

در سراج کلا از دهکده های جویبار گیلخواران شاهی (قائم شهر)
پلی است آجری که یکی از دهانه های کوچک آن شکسته و پلی آهنی موقت
به جای آن بسته اند. کتیبه ای هم دارد و نشان می دهد که در سنه ۱۳۲۴ شمسی مرمت
شده است. (عکس شماره ۱۸۲)

تکیه ای قدیمی

در کردکلا از دهکده های گیلخواران شاهی

فضای اصلی تکیه مستطیل است. در ضلع بلند داخلی آن شاه نشینی دارد.
دو اطاق در دو طرف این فضا است که درهای آن به داخل این قسمت باز می شود. در
دو طرف اطاقها پلکان است که به طبقه بالا می رود. در طبقه بالا در ضلع طول بنا هشت
در ارسی و در طرفین هر یک سه در ارسی دارد. جلو فضای اصلی تکیه شش ستون
پنج زده با سرستونهای زیباست. سقف بنا دوچکش گردان و یک پره هفتاد سانتیمتری
دارد. بالای پلورکشی سقف، پل کوبی است و پلها رنگ آمیزی و نقش و نگار دارند.

درویش اولیاء

درقادی محله رودپشت گیلخواران شاهی (قائم شهر)

در ورودی این بقعه از ظرائف هنری این منطقه است. دری دولنگه است که

پهنای هر لنگه آن ۶۰ و بلندی آل ۱۹۰ سانتیمتر است.
 یرپاسار بالای لنگه سمت راست کلمات زیر حک شده است:
 قال النبی الا العربی [کذا] علیه السلم.

یرپاسار بالای لنگه سمت چپ:

ترک الدنیا رأس کل عبادۃ صدق

یرپاسار پایین لنگه سمت راست:

عمل استاد رستم بن استاد حاجی نجار.

یرپاسار پایین لنگه سمت چپ:

باهتمام درویش علاه الدین [کذا] کاردگر ۹۲۰

بنائی صندوقی مانند برمرقد ساخته و بالای آن را با کاشیهای محلی کاشیکاری کرده بودند.

شاهرضا

در دهکده شاهرضای جویبار گیلخواران

بقعه ایست نسبتاً قدیمی که اطاق اصلی آن ۴ × ۵ متر است. طرف غرب این اطاق، سرپوشیده عریضی است که سقف آن پرکار و ظریف است. شامل ده شیر سر ظریف تراش دار است که دور می گردد و بالای آنها پلورهای نیم گرد انداخته اند که وسط آنها را با تراش نقش داده اند. اطاق اصلی بقعه ایوانی جنوبی و شرقی نیز دارد که دو در ورودی آن به این دو ایوان و یک در آن به ایوان غربی باز می شود. درها از داخل نمای مشبک دارند و از بیرون پشت قسمتهای مشبک تخته کوبی است که بر این تخته های یک پارچه، تخته های نازکی که اشکال هندسی دارند با گل میخهای برنجی کوبیده اند. این نحوه کار یکی از کارهای زینتی این صفحات است - بالای در ورودی غربی که به سرپوشیده عریض بازمی شود خفنگی است که آلت بندی است

۱- شاهرضا ده از دهستان گیلخواران بخش مرکزی شهرستان ساری ۱۱ کیلومتری شمال شرقی جویبار (فرهنگ جغرافیایی ایران ج ۳)

وشیشه های رنگین دارد.

در شرق این بنا تکیه ای قدیمی است که جلو آن شش ستون چهار سوی پنج زده با سرستونهای دهان اژدری است.

چندین اصله درختان او جاوازدار در محوطه اطراف بقعه است.

دینه چال

نزدیک دهکده پیت رود گیلخواران

نزدیک دهکده پیت رود که از دهکده های چپک رود گیلخواران است تپه بزرگی است که بالای آن کشت می شود. اگر خاک سطح تپه را در اراضی اطراف پهن نکرده باشند، شکل اصلی تپه باید به شکل مثلث بوده باشد که یک زاویه آن قسمت اصلی ساختمان تپه بوده است که ارتفاع این قسمت در حدود ده متر است. در دو کنج دیگر مثلث برآمدگیهایی به چشم می خورد که بلندی آنها در حدود پنج شش متر است. میان تپه نسبت به سه کنج آن گودتر است و سطح اراضی آن به دو هکتار و نیم می رسد. بر این تپه سفالهای ساده و رنگین زیاد است.

دین کوی خیل

در دهکده کوی خیل گیلخواران

تپه ایست در اراضی متصرفی سید باقر سید صالح لاریمی ساکن جویبار. اطراف تپه را تراش داده و به شکل دیواری بلند در آورده و خاک آن را در اراضی اطراف پهن کرده اند و بالای تپه را باغ گرفته و درختان کاج کاشته اند. اطراف اراضی تپه ملک زراعی است و چپر و پرچین دارد. بلندی تپه در حدود پانزده متر و سطح اراضی بالای آن به یک هکتار می رسد. در اراضی اطراف تپه سفال ساده و لعاب دار زیاد است.

شاه ابراهیم ادهم

در پیت رود چپک رود گیلخواران

محل شاه ابراهیم را گروهی در میون ملک جویبار می دانستند. مرحوم اعتماد-

السلطنة مقبرة ابراهيم بن ادهم را در چپکه رود ضبط کرده و می نویسد:

چپکه رود یکی از شعبات تالار است و اسم قریه ای که در ساحل اوست همان چپکه رود است و اصل رودخانه از میان بسوك بهنمیر و گل خواران می گذرد. چنین معروف است که مقبرة ابراهيم بن ادهم در چپکه رود است.

سخن اعتماد السلطنة و دیگران سبب شد که به دیدن این محل برویم پس از راه پیمائی دراز به دو درخت نارون کهنسال رسیدیم که ظاهراً همسال هستند زیرا گرداگرد تنه هر یک سه متر تمام است. تنه درختی کهنسال پوسیده و بر زمین افتاده بود و به علت تقدس آن را به مصرف سوخت نرسانده اند.

به سر زبان ساکنان اطراف داستانی به این شرح درباره شاه ابراهيم ادهم بود که او پادشاه این صفحات بوده و چهل دوشیزه در خدمت او بوده اند و بدن او را مشت و مال می داده اند. روزی اینان به خدمت و پرستاری همسر او مشغول شدند. شاه ابراهيم به همسر خود خشم گرفت و قصد کشتن او کرد. مادرش بدو گفت که این دوشیزگان با همسر تو محرم اند و مانعی با نزدیک بودن ایشان با او نیست اما تو چگونه اجازه میدهی که چهل تن نامحرم به تو نزدیک شوند مگر ترسی از آتش دوزخ نداری؟ شاه ابراهيم از سخن مادر بیدار شد و ترك خانمان کرد و به عبادت پرداخت. سالها گذشت. همسر و فرزندان و مادرش دلتنگ شدند. همسرش شتری از جواهر بار کرد و به دست یکی از نوکران خاصه داد تا به کسی دهد که نشانی از شاه ابراهيم بگوید. شاه ابراهيم در شهری به دکان سلمانی نشسته بود و استاد سلمانی به علت بیسرو سامانی بدو توجهی نکرد اما شاگردش مشغول به ستردن موی او شد. نوکر جار می زد و به دنبال ابراهيم ادهم می گشت. صدای او به ابراهيم رسید. به شاگرد سلمانی گفت به این مرد بگوی که من محل ابراهيم ادهم رامی دانم. شاگرد چنین کرد و پس از ستردن موی، نوکر، شاه ابراهيم را شناخت. با هم به منزل شاگرد رفتند و بار جواهر را به شاگرد دادند و ابراهيم با نوکر خاصه خود به شهر خود نزد همسر و

فرزندان رفت .

دین شوركار

نزدیک به دهکده شورك او گیلخواران

این تپه کنار محل چهارشنبه بازار چپک است که تا امروز هم بازار چهارشنبه آن برپای است. بلندی آن در حدود بیست متر و اراضی بالای آن بیش از دو هکتار ونیم است.

دینه بن

در اراضی دهکده لاریم چپک رود گیلخواران

ظاهراً کلمه «دینه بن» بر اراضی اطراف این تپه اطلاق می شده که بعداً نام خود تپه شده است. این تپه در کنار جاده لاریم است بلندی آن ۸-۷ متر و اراضی بالای آن به دوهزار متر می رسد. اراضی اطراف آن پنبه کاری و متعلق به شاهپور غلامرضا است.

امامزاده محمود

در مرتع دهکده لاریم گیلخواران

در طومار متولیان دوران صفویه این بقعه به نام «درویش محمود» یاد شده است و به اشتباه محل آن را به جای گیلخواران، کینخواران نوشته است.^۲

در سفرنامه مورخ ۱۲۷۵ ه. ق. این بقعه به نام «امامزاده محمود» است. و محل آن در ربیع فرسنگی لاریم در راه فرح آباد به مشهد سر ذکر شده است.^۳

بقعه ایست نسبتاً قدیمی. در دو طرف شرقی و غربی آن دو ایوان است که پهنای آنها ۵ متر و درازای آنها نیز ۵ متر است. جلوه رایوان چهار فیلی پای آجری است. (عکس شماره ۱۸۳) سقف ایسوانها یک رده شیرسر دارد که بالای آنها پلورهای تراش دار کشیده و بالای پلورها را تخته کوبی کرده اند. سقف بقعه نیز پلور کشی و تخته کوبی است. ضریحی مشبک چوبین وسط بقعه است این بقعه دارای دو در به دو ایوان

۲- طومار دوران صفوی. ۳- سفرنامه استرآباد و مازندران ص ۱۱۱.

شرقی و غربی است. در شرقی از داخل مشبك و از خارج تخته کوبی است. در غربی که در ورودی اصلی است نسبتاً پسرکار است و کنده کاریهای نسبتاً ظریف دارد. داخل نگارهای کنده کاریها را رنگ آمیزی کرده اند. این آیات و عبارات بر این درجك شده است:

برپاسار بالای لنگه سمت راست :

بتاریخ ۲۵ شوال سنه ۱۳۴۴

برپائوی سمت راست همین لنگه :

خوش منزل با صفاست اینجا یا الله محمد

بسم الله الرحمن الرحيم ناد علیاً مظهر العجايب

الله نور السموات والارض مثل نوره كمشكوة

فيها زجاج الزجاج زيتها يضيء ولولم تمسسه نار

برپائوی سمت چپ همین لنگه :

گویا نظر خداست اینجا یا علی

تجده عون لك في النوائب كل هم وغم سينجلي يا حسين

في زجاجه الزجاجه كانها كوكب دري يو [باقی بر بائوی سمت

راست]

نور علی نور یهدی الله لنوره من يشاء

برپاسار وسط :

استاد در منور ابراهیم خروس ورنزی

برپاسار پایین :

کاتب علی جان ولد اخو

آیات و عباراتی که بر لنگه سمت راست حك شده است :

برپاسار بالای لنگه سمت راست :

بانی مشهدی محمد چوپان نوائی

برپائوی سمت راست:

رضوان .... هست این عمارت یا فاطمه

بعظمتك يا الله بنبتك يا محمد ص به ولايتك يا [علی] يا حضرت

حسين-قدمن شجرة مباركة زيتونة لا شرقية

بشاء ويضرب الله الامثال

برپائوی سمت چپ همین لنگه :

گل بر سر خارهاست اینجا یا حسین

علی یا علی یا علی ادرکنی یا اباالحسن ادرکنی

لا غربية يكاد

للناس والله بكل شيء عليم

برپاسار وسط :

متولی بقعه مبارکه مشهدی میریعقوب

برپاسار پایین :

استاد دیگر ملاغلامعلی رضای ورنزی لاریمی (عکس شماره ۱۸۴).

درخت اوجای کهنسالی نزدیک بقعه است. (عکس شماره ۱۸۵)

کلاه فرنگی

بر روی رودخانه تالار

استودارت در سفرنامه خود از این کلاه فرنگی یاد کرده است :

از فرح آباد در کنار دریا حرکت کردیم تا به قصبه ای رسیدیم که

چپک رود نام داشت. جای بسیار زیبایی است و به فاصله نیم تیررس از

دریا قرار دارد. در محلی به نام آب تالار در عمارتی که از تیر و چوب بر روی

رودخانه ساخته شده بود استراحت کردیم. چهار فرسخ راه طی کرده بودیم.^۴

شاه عباس دوم (۱۰۵۲-۱۰۷۳ ه. ق) در سال ۱۰۷۳ از قریه علی آباد (شاهی) به چپک

۴- سفرنامه استودارت در فرهنگ ایران زمین سال ۱۳۳۹ ج ۸ ص ۱۹۸ و ۱۹۹.

رود آمده است. صاحب عباسنامه می‌نویسد:

در سال ۱۰۷۳ از قریه علی آباد (شاهی) به بارفروش ده (بابل) و بعد از انقضاء ایام توقف به قریه چپک‌رود و چون دریاچه کاله در قرب آن واقع و رود تالار از جنب آن محل به دریا می‌ریزد، مکرر به سیرکشتی و سیر سررود و شکاررود و شکار ماهی رغبت فرمودند و یک نوبت با امرا و بندگان متوجه سیر کاله و شکار مرغابی شدند و سپس به فرح آباد رفتند.^۵

سید زین العابدین

در دهکده سید زین العابدین گیلخواران شاهی (قائم شهر)

بنائی است مکعب مستطیل شکل، ایوانی در جلو در ورودی است که در سه طرف آن هشت ستون چهارسوی پخ زده با سرستونهای دهان‌اژدر است که فرسبهای سقف ایوان را نگاه داشته‌اند. سقف ایوان و اشان‌کشی است و پره‌هایی به پهنای ۹۰ سانتیمتر از لبه شیرسرها پیش آمده است. بر تخته‌های پل کوبی و بر بدنه اشانها ابیاتی از هفت بند محتشم کاشانی با خطی متوسط نوشته‌اند که تاریخ ۱۳۲۷ قمری در دو جای آن خوانده شد.

در ورودی بقعه قابل ذکر است. پهنای دولنگه آن از چهارچوب به چهارچوب ۱۰۴ و بلندی آن ۱۹۲ سانتیمتر است. زیر کارلنگه‌ها تخته صافی است که روی آنها با آلت کوبی نقش و نگار در آورده و داخل آنها را بارنگهای مختلف رنگین کرده‌اند. چهارچوب در مشبك کاری است به این معنی که بر صفحه صاف چهارچوب، تخته‌های نازک را که جدا مشبك کاری کرده‌اند با گل میخهای ظریف کوبیده‌اند. (عکس شماره ۱۸۶).

در جنوبی بقعه نیز نوعی مشبك کاری بود. ابتدا طرحی را بر تخته‌ای نازک پیاده کرده و بعد از مشبك سازی بر تنگه وسط کوبیده بودند.

صندوق بقعه تخته و آلت بود و زیاد ظرفیتی نداشت. اطراف بقعه گورستانی قدیمی است و چند اصله درخت آزاد کهنسال در این محوطه است.

باقی بناها و آثار تاریخی گیلخواران شاهی (قائم شهر)

- ۱- امامزاده سید زین العابدین در دهکده سید زین العابدین^۶ گیلخواران.
- ۲- امامزاده حسن رضا در دهکده شیب‌آب‌بندان^۷ گیلخواران. هر سال اول مرداد ماه بازار مفصلی در این دهکده دایر می‌شود.
- ۳- پل آجری رودخانه سیاهرود در پایین رودپشت^۸ از دهکده‌های گیلخواران.

۶- سید زین العابدین ده از دهستان گیلخواران بخش مرکزی شهرستان شاهی سه کیلومتری شمال جویبار (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳). ۷- شیب‌آب‌بندان ده از دهستان گیلخواران ۴/۵ کیلومتری جنوب جویبار، کنار راه جویبار به شاهی. ۸- پایین رود پشت ده از دهستان گیلخواران ۵ کیلومتری شمال شرقی جویبار دو طرف رودخانه (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳).

۳- بناها و آثار تاریخی کیاکلا و نوکندکای شاهی (قائم شهر)

حسن رضا

در اراضی دیوکلائی کیاکلائی شاهی (قائم شهر)

اثر تاریخی این بقعه در دولنگه در شمالی بوده که ظاهراً به سرقت رفته است . پنجره چوبین مشبك چهار گوشه بالای چهارچوب در قدیمی باقی است که ظریف و خوش نقش و رنگین است . گورستانی با درختان آزاد در سه طرف بقعه است و يك طرف آن جاده جویبار می گذرد .

قلعه کیاکلا

در کیاکلائی علی آباد (= شاهی = قائم شهر)

ظاهراً در یکی از دهکده های کیاکلا قلعه ای قدیمی بوده است . در مجلد پنجم مجموعه کتابخانه بیوتات سلطنتی در صفحات ۴۶ ب و ۴۷ الف ذکر می شود از این قلعه هست . محل این قلعه را نیافتیم .

امامزاده قاسم

در روستای المشیر از دهکده های نوکندکای شاهی (قائم شهر)

در این دهکده تکیه ایست که يك سوم غربی بنا ، مرقد امامزاده است . در ورودی مزار بسیار ظریف و پرکار و خوش نقش و خوش خط است . پهنای دولنگه آن از چهار-چوب به چهارچوب ۱۲۰ و بلندی آن ۱۹۲ سانتیمتر است . عبارات زیر بر آن حک

شده است :

برپاسار بالای لنگه سمت راست :

قربان مشهد مقدس و مرقد اقدس نورالله تمالی

برپاسار بالای لنگه سمت چپ :

عمل شمس الدین بن استاد احمد نجار بلده ساری

برپاسار پایین لنگه سمت راست :

صاحبه الخیرات درویش محمد ابن کیا فلنجه

برپاسار پایین لنگه سمت چپ :

بتاریخ شهرشوال سنه احد و تسعین و ثمانمائه (عکس شماره ۱۸۷)

سقانفاری نسبتاً پرکار و خوش رنگ در جلوتکیه است که تاریخی بر آن دیده

نشد . در تکیه نیز آثار تاریخی موجود نیست . شمال تکیه و مرقد فضایی باز است که

گورستان قدیمی است و چهار اصله درختان آزاد قدیمی دارد که در حال خشک شدن

هستند .

مزار حسن رضی

در اراضی زاهدکلای نوکندکای شاهلی (قائم شهر) نزدیک سیاهرود

بنای بقعه قدمتی نداشت و هیچگونه اثر تاریخی در آن دیده نشد . فقط دو

درخت عظیم اوجا (نارون وحشی) جلب نظر کرد . محیط دایره تنه یکی ۷۲۰ و

دیگری ۶۲۴ سانتیمتر بود . اطراف بقعه گورستانی قدیمی است .

باقی بناها و آثار تاریخی کیاکلا و نوکندکای علی آباد (شاهی)

۱- تپه‌ای قدیمی در قادی کلا از دهکده‌های نوکندکای علی آباد بر اثر کاوش

در آنجاسفال و پاره آجر یافت می‌شود .

۱- قادی کلا ده از دهستان نوکندکای بخش مرکزی شهرستان شاهلی ۸ کیلومتری شمال

شاهی. کناره شاهلی به جویبار .

۲- نشاکوتی ، پشته ایست به طرف شرقی نوکندکای (تاریخ خاندان مرعشی

ص ۳۳۲).

۳- امامزاده عباس علی در دهکده صلح دار کلا از دهکده‌های کیاکلا شاهلی .

۲- صلح دار کلا ده از دهستان کیاکلا بخش مرکزی شهرستان شاهلی ۱۶ کیلومتری شمال

شاهی ۳ کیلومتری غرب جاده شاهلی به جویبار . (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳) .

۴- بناها و آثار تاریخی بالانجن علی آباد (شاهی = قائم شهر)

امامزاده سید حسین

درخطیرکالای بالانجن علی آباد (شاهی)

ازبنای بقعه و بارگاه نشانی نیست. محلی برای افروختن چراغ نفتی ساخته‌اند که مجموعاً از یک مترمکعب تجاوز نمی‌کند. سه طرف دیوار دارد و سقفی بر آن زده‌اند. این جای چراغی درگورستانی وسیع است. درخت بلوطی در این محوطه است که گرداگرد تنه‌اش به هشت متر بالغ است. پنج اصله درخت آزاد کهنسال در این محوطه است.

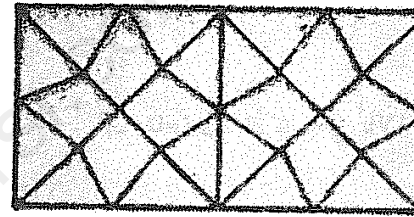
امامزاده ابراهیم

درخطیرکالای بالانجن علی آباد (شاهی)

بقعه‌ایست ساده مستطیل شکل با مسجدی که متصل به آن است. چهار کنج بنای اصلی چهارگوشوار دارد که فعلاً بالای گوشوارها خالی است ولی می‌گفتند کاشیهای با ارزشی بوده که به سرقت رفته است. صندوقی تخته‌ای ساده در وسط بناست بر روی آن پاره هائی از صندوق قدیمی است که بسیارکنده کاریهای ظریف دارد. این بقعه ظاهراً کاشیکاری بوده است. زیرا خشتهائی از کاشی به شکل صلیب و ستاره‌ای هشت‌پر بر روی صندوق است.

لنگه دری کهنه قاب و آلت دار و کنده کاری در کنار مسجد بقعه افتاده است این عبارت برپاسار بالای آن خوانده می شود:

عمل استاد علی بن استاد فخرالدین بن استاد علی مازندرانی
سنه ست و سبعین و ثمانمائه

این لنگه در شامل دو قسمت است. قسمت پایین که دارای یک شمسه ستاره ای و اطراف آن قاب و آلت و حاشیه بندی است. قسمت دوم بالای پاسار است که تنگه بالاست و شامل این دو نقش است:

حمام قدیمی خطیر کلا

این حمام قدیمی که از آجر ساخته شده است فعلاً متروک است. شامل یک سربینه با حوض آب است که چهار طرف این سربینه چهار صفه باطاق هلال شکسته است. در گرمخانه خزینه آب سرد سمت راست و خزینه آب گرم در وسط است. توره کش خانه و مستراحها راه به این گرمخانه دارند.

سید جلال

در دهی کلای بالاتجن علی آباد (شاهی)
در محل مورد بررسی قرار گرفت، آثار تاریخی ندارد.

پلی قدیمی

بر آب تیلن دره در خرما کلای بالاتجن
پلی آجری قدیمی یک دهانه بزرگ بر روی رود تیلن دره است که بر راه قدیمی کاروانی است.

قلعه شیخ طبرسی = قلعه طبرسی
در نزدیکی قریه قراخیل از دهکده های بالاتجن علی آباد

ناصرالدین شاه در سفرنامه خود می نویسد:

از علی آباد به بار فروش راهی است که از حوالی قلعه شیخ طبرسی می گذرد. راه بسیار خوب گل نبوده بعضی که از آنجا آمده بودند تمجید می کردند.^۱

مهجوری محل قلعه شیخ طبرسی را نزدیک دهکده افرا نوشته است.^۲

تاریخچه قلعه شیخ طبرسی

مقارن با اوقات محمد شاه (۱۲۶۴ ه. ق) ملاحسین بشرویه که بعداً از طرف پیروان باب به «سیدالشهداء» موسوم گردید با «جماعتی در حدود دویست نفر وارد بار فروش شد».^۳

میان ایشان و مردم بارفروش، مختصر زدو خوردی روی داد. تا اینکه «ملاحسین با اصحاب از شهر بارفروش برآمدند و در میدان سبز در کاروانسرا منزل گرفتند».^۴ برای متفرق کردن آنان، عباسقلی خان سردار لاریجانی وارد بار فروش گردید و پس از مذاکرات زیاد موفق شد آنها را به طرف تهران حرکت دهد. لکن هنوز چند فرسخ نرفته بودند که بر اثر وقایعی که پیش آمد.^۵ دچار خوف شدند و به بقعه شیخ طبرسی که در آن نزدیکی بود رفتند و «آنجا را به شکل قلعه مستحکمی در آوردند».^۶ اندکی بعد حاج محمد علی بار فروشی معروف به «حضرت قدوس» نیز وارد قلعه شد و سرپرستی جماعت را که در حدود چهارصد تن بودند، به عهده گرفت.^۷ این کار که ابتدا کوچک می نمود، اندک اندک بالا گرفت و قسوی محلی از عهده قلع و قمع آن برنیامد. لاجرم از تهران مهدیقلی میرزا را به نام حاکم مازندران با قوای کمکی و توپخانه اعزام داشتند و عباسقلی خان لاریجانی را نیز مأمور همراهی او کردند.^۸

- ۱- سفر نامه ناصرالدین شاه سفر دوم به سال ۱۲۹۲ ه. ق. به نقل از تاریخ مازندران مهجوری ج ۲ ص ۱۹۲
- ۲- تاریخ مازندران ج ۲ ص ۱۶۵
- ۳- نقطه الکاف ص ۱۵۵
- ۴- نقطه الکاف ص ۱۵۷
- ۵- روضة الصفای ناصر ج ۱۰ ص ۴۳۰-۴۴۷ و ناسخ التواریخ قاجاریه ج ۳ ص ۶۱-۷۵
- ۶- ترجمه سفرنامه دیولافوآ ص ۸۳
- ۷- نقطه الکاف ص ۳۸ و ۳۹
- ۸- نقطه الکاف ص ۱۶۲

اینها نیز کاری از پیش نبردند. بالاخره بعد از مدت‌ها زد و خورد، ملاحسین بشرویه مقتول شد و چندی بعد از آن، اهل قلعه پس از قریب ده ماه مقاومت، امان یافته، تسلیم گردیدند. حاج محمد علی بارفروشی، در سبزه میدان بارفروش مقتول شد و وی را در مدرسه خرابه‌ای دفن نمودند^۹ که در محله حصیرفروشان بابل واقع بود. تفصیل این واقعه را کنت دو گوینو در کتاب خود آورده است^{۱۰} و انعکاس آن بحدی بود که ادوارد براون در مسافرتی که به ایران کرد اختصاصاً به بارفروش آمد تا قلعه طبرسی را ببیند. وی می‌نویسد:

«روز ۲۵ سپتامبر ۱۸۸۸... ساعت ۵ بعد از ظهر از رود بابل گذشتیم... قبل از ورود به شهر، از مقابل کاروانسرای خرابی گذشتیم. این کاروانسرا جنبه تاریخی دارد زیرا در همین جا بود که بابیه‌ها به ریاست ملاحسین بشرویه علیه سکنه بارفروش از خود دفاع کردند و این جنگ قبل از جنگ قلعه طبرسی اتفاق افتاد^{۱۱}. براون پس از یک شب استراحت فردای آن روز ساعت ده و نیم صبح به قلعه رسید و می‌نویسد: «در آنجا من جز عمارت مزار شیخ طبرسی و ساختمان دیگری که در دروازه ورود به صحن بود، چیز دیگر ندیدم.»^{۱۲}

فرقه بابیه از ذی‌قعدة ۱۲۶۴ تا اوایل شعبان ۱۲۶۵ در قلعه طبرسی در مقابل قوای دولتی ایستادگی کرده‌اند و مسلماً بدون استحکاماتی نبوده‌اند امروز از این استحکامات جنگی و برج و خندق و باره آن اثری برجای نیست. این استحکامات بمرور زمان از بین رفته یا از میان برده‌اند. زیرا بعید به نظر می‌رسد که عده قلیلی بدون داشتن استحکاماتی بتوانند قریب ده ماه از خود دفاع کنند. زعیم الدوله تبریزی می‌نویسد:

بشروئی [ملاحسین] وقتی به آنجا آمد وضعیت آن محل را چنین مناسب دید

۹- نقطة الکاف ص ۱۹۸.

۱۰- Les Religions et les Philosophies dans L'Asie Centrale P. 543

۱۱- A Year among at the Persians P. 614.

۱۲- متن انگلیسی کتاب براون ص ۶۱۷ و ۶۱۸.

که آنجا را مرکز جنگ هولناک خود قرار دهد. پس شروع بساختن پناهگاهها و کمینگاهها و بلند ساختن برجها و دیوارها کرد. ابتدا شروع بساختن قلعه هشت‌گوشی نمود که دارای هشت برج بلند بود. بالای هر برجی پناهگاه محکمی از شاخه‌های درختهای بزرگ بنا کرد و در دیوار آن پناهگاهها سوراخی قرار داد که سرتفنگ را در آن سوراخها بگذارند و تیسراندازی کنند و نیز از آن روزنها مهاجمین را ببینند. آنگاه دور قلعه خندقی بعمق ده زراع و عرض ده زراع کردند و خاکهای آن را میان دیوار قلعه و خندق روی هم انباشتند، چنانکه يك تل مستطیلی را تشکیل داده بود^{۱۳}. بعد از ختم غائله که مدافعین بابی امان یافته تسلیم شدند، شاهزاده مهدیقلی میرزا، فرمانروای مازندران و فرمانده قوای مهاجم «بقلعه آمد تا استحکامات آنها را بازدید کند و چون مراکز آنها را بازدید کرد، در عجب شد که چگونه مردی که درس هندسه نخوانده و فنون جنگی تحصیل نکرده است چنین استحکامات هندسی را در این قلعه بوجود آورده...»^{۱۴} از این استحکامات امروز اثری برجای نیست.

این قلعه سمجی نیز داشته است و چنانکه معروف است از نزدیک بنای سردر نقبی به دهکده مجاور «دیزه وا» داشته و جبار نامی از اهل همین دهکده برای قلعه نشینان از طریق نقب مخفیانه لوازم و آذوقه می‌آورده است.^{۱۵}

برگور کشته شدگان در این قلعه که در اراضی اطراف بقعه شیخ طبرسی به خاک سپرده شده‌اند هیچ نوشته و نشانی نیست. ملاحسین بشرویه نیز «امر کرد تا جسدش را با لباس و شمشیر در زیر دیوار قلعه دفن کنند و آثار قبر او را محو نمایند مبادا مسلمین از محل دفن او مطلع شوند و جسدش را بیرون بیاورند.»^{۱۶}

بهاء الله و قلعه طبرسی (= طبرسی)

هنگامی که بهاء‌الله (میرزا حسینعلی تاکری نوری) به قلعه طبرسی می‌رفت او را

۱۳- مفتاح باب الابواب تألیف میرزا مهدی خان زعیم الدوله ص ۱۴۱. ۱۴-

همین کتاب ص ۱۴۸ به نقل از شهر بابل ص ۱۵۳ و ۱۵۴. ۱۵- شهر بابل ص ۱۵۲.

۱۶- مفتاح باب الابواب ص ۱۴۶. به نقل از شهر بابل ص ۱۵۳.

دستگیر کردند و او را با یازده سوار به آمل به تکیه و مسجد نیاکیها آوردند. همراهانش ملا باقر تبریزی، حاجی میرزا جانی کاشی، ملا زین العابدین و میرزا یحیی بودند. سپس او را به چوب بستند، بقدری زدند که از پاهای مبارک خون جاری گردید. ملا زین العابدین - عموی مبارک - خود را روی پاهای حضرت بهاء الله انداخت، بقدری چوب خورد که از حال رفته و بیهوش گردید. این واقعه در سال ۱۲۶۵ قمری واقع گردیده است و حکومت آن موقع در آمل با عباسقلی خان سردار لاریجانی بود که به امر ناصرالدین شاه و دستور مهدیقلی میرزا - حاکم مازندران - برای محاصره و جنگ در قلعه طبری رفته بوده است.^{۱۷}

مرحوم مهجوری می نویسد که قلعه شیخ طبرسی در اراضی دهکده شیخ کلی از دهکده های بالاتجن علی آباد است.

ادوارد براون و متقدمین و متأخرین او این مقبره را مرقد «شیخ ابومنصور احمد ابن علی بن ابی طالب الطبرسی» از فحول علما و نقهای قرن ششم هجری می دانند و آقای عباس شایان^{۱۸} نیز به پیروی از بیشتر تذکره نویسان من جمله صاحب روضات الجنات^{۱۹}، شیخ طبرسی (بفتح طاء و باء و سکون راء) را منسوب به طبرستان و اهل ساری می شمارد. مسلماً طبرستانی بودن او مطلقاً صحیح نیست و او اهل تفرش است نه طبرستان.

مرحوم احمد بهمنیار در تعلیقات تاریخ بیهق ابن فندق^{۲۰} و دکتر حسین کریمان در طبرسی و مجمع البیان^{۲۱} مفصلاً در باره «طبرسی» بحث کرده اند. حاصل سخن آنکه طبرسی (بفتح طاء و سکون باء و کسر راء) منسوب به تفرش است نه طبرستان و منسوب به طبرستان را جز طبری نمی گفته اند.

البته پس از رواج نام تفرش و مهجور ماندن کلمه «طبرسی» (بفتح طاء و سکون

۱۷- اقلیم نور ص ۵۰ و ۵۱ . ۱۸- جغرافیای تاریخی مازندران ج ۱ ص ۲۵۱ .

۱۹- روضات الجنات ص ۱۸ . ۲۰- تاریخ بیهق ص ۳۴۷ تا ۳۵۳ . ۲۱-

طبرسی و مجمع البیان ج ۱ ص ۱۶۵ به بعد .

باء و کسر راء) بعضی از علمای دو قرن اخیر که اهل طبرستان بوده اند خود را طبرسی (بفتح طاء و باء و سکون راء) خوانده اند. این اشخاص از قرن یازدهم هجری تا کنون بدین نام خوانده شده اند و اسامی چهارتن از ایشان از این قرار است :

۱- ملا محمد صالح طبرسی مازندرانی متوفی به سال ۱۰۸۱ که داماد مجلسی بود و در بقعه مجلسین مدفون است.^{۲۲}

۲- محمد قاسم بن محمدرضا الطبرسی، از شاگردان مجلسی و از علمای دوره افشاریه و زندیه است.^{۲۳}

۳- سید العلماء اسمعیل بن احمد العلوی العقیلبی الطبرسی اهل نور و مؤلف کفایة الموحدين فی عقاید الدین که در پایان قرن سیزدهم می زیست .

۴- میرزا حسین بن محمد تقی الطبرسی وی نیز اهل نور و مؤلف مستدرک الوسایل و مستنبط المسائل است که در سال ۱۳۲۰ در نجف اشرف وفات یافت و مزار وی به سمت در قبله صحن واقع است.^{۲۴}

بنابر این اگر دلائل کافی برای صحت انتساب مقبره طبرسی به مدفن شیخ ابومنصور طبرسی که مدتی هم در طبرستان اقامت داشت، پیدا نکنیم و اگر اسم مقبره صحیح ضبط شده و به همین شکل باشد، می توان حدس زد که مدفن یکی از چهارتن مذکور در بالا است که البته با توجه به اینکه مدفن دو نفر اول و چهارم معلوم و مشخص است و با توجه به اینکه وقایع بایه در اواسط قرن سیزدهم در مقبره شیخ طبرسی روی داده و متأخر از زمان زندگی نفر سوم است که در پایان قرن سیزدهم می زیست، در نتیجه این مقبره ممکن است مدفن نفر دوم باشد اگرچه زمان وی نیز با کهنگی بنای مقبره متناقض است.

لازم به یادآوری است که مؤلف نقطه الکاف این مقبره را به نام «بقعه شیخ

۲۲- هدیة الاحباب ص ۱۷۶ . ۲۳- بحار الانوار چاپ امین الضرب ج ۱ ص ۱۵۰ .

۲۴- ریحانة الادب ج ۲ ص ۴۴۰ .

طبری»^{۲۵} و «قلعة طبریه»^{۲۶} ذکر نموده است.^{۲۷}

رضا قلی میرزا درباره شیخ طبرسی می نویسد:

اگر مقصود از شیخ طبرسی ابوعلی فضل بن حسن بن فضل طبرسی است، گور او در موضع مطهر غسل گاه از مشهد مقدس رضوی است و صاحب مجالس المؤمنین زیارت کرده است.^{۲۸}

قدیمترین زیارتنامه‌ای که بر روی ضریح نصب است بتاریخ ۱۳۰۱ است. و بدین شکل شروع می‌شود:

«السلام عليك يا بحر العلوم...» از سطر ۱۳ به بعد نوشته شده است «روح پرفتوح شیخ بزرگوار احمد بن ابی طالب طبری شاد...» حسب الفرموده جناب مستطاب علام فہام افتخار الحاج والعمار حاجی ملا محمد کاظم خلف مرحمت وغفران پناه ملا محمد هاشم اتمام یافت... تحریر فی یوم الاحد سنة ۱۳۰۱.»^{۲۹}

وضع کنونی مقبره شیخ طبرسی

نام مقبره شیخ طبرسی به علت قلعه‌ای که در این محل در سال ۱۲۶۴ به دست بایبه ساخته شد، بیشتر بر سر زبانها افتاد. ۳۰ امروز از این قلعه اثری نیست و سردر بقعه و محیط اطراف آن نوسازی شده و تغییرات زیادی کرده است. (عکس شماره ۱۸۸).

مقبره شیخ طبرسی در اطاقی به درازای ۵/۵ × ۶/۵ متر مربع است صندوقی

۲۵- نقطه الکاف ص ۱۷۲. ۲۶- همین کتاب ص ۱۵۸ و ۱۵۹ و ۱۶۰. ۲۷- شهر بابل صفحات ۶۲-۶۶. ۲۸- مسافرت رضا قلی میرزا به خوارزم به نقل از مرآت البلدان ج ۲ ص ۴۱ و مجالس المؤمنین ص ۴۹۰. ۲۹- شهر بابل ۱۴۸-۱۵۳. ۳۰- برای شرح بیشتر درباره واقعه قلعه شیخ طبرسی نگاه کنید به: فتنه باب ص ۲۱ تا ۲۳ و ناسخ التواریخ ج ۳ ص ۵۴۱ و ۵۴۲ و ۵۴۳ تا ۵۴۹ و تاریخ مازندران مهجوری ج ۲ ص ۱۶۴ تا ۱۷۷ و شهر بابل صفحات ۱۵۳ و ۱۵۴.

قاب و آلت تخته‌ای دارد. قابهای صندوق مستطیل شکل است و کاری نسبه ظریف است. درازای صندوق ۲۴۲ و پهنایش ۱۵۴ و بلندی آن ۱۱۵ سانتیمتر است.

ضریحی مشبك چوبین صندوق را احاطه کرده است و درازای آن ۳۵۰ و پهنایش ۲۳۱ و بلندی ۱۹۴ سانتیمتر است. این ضریح مشبك کم وزبانه‌ای است. کف اطاق سابقاً با کاشی فرش بوده است و امروز جلومدخل این اطاق چند خشتی از این کاشیها دیده می‌شود.

مسجدی متصل به بناست که دارای سه پنجره مشبك چوبین و يك پنجره مشبك نورگیر گچ کاری است. سراسر بنا سفالپوش است. دری قطور و پاشنه‌ای درمدخل مسجد است.

امامزاده سید رضی

در دیو دشت بالاتجن علی آباد

بنای اصلی با مسجد متصل به آن مستطیل شکل است. در بنای اصلی سه جا- چراغی در سه جهت بنا ساخته‌اند که خالی از ظرافتی نیست. در ورودی شرقی است که به مسجد بازمی‌شود. سه پنجره مشبك آجری در سه جهت اصلی است که نور- گیر است و بالای جا چراغیها قرار می‌گیرند. صندوق مرقد و در بقعه و مسجد ساده و چوبی است. سنگ قبر کوچکی در بقعه بود این عبارات بر آن حک شده بود:

یا علی... وفات مرحوم آقا برار پهلوان ابن قربانعلی چراتی

سنه ۱۲۵۲. با يك بیت شعر فارسی و گنجشکی که زیر این بیت حک شده بود.

بنای بقعه بر کوتی کوچکی است که دور آن خندقی کنده‌اند. اطراف بقعه بیشه‌ایست در حدود ده هزار متر که درختان اژدار و شار و موزی در آن زیاد است و منظره‌ای جالب دارد.

باقی بناها و آثار تاریخی بالاتجن

- ۱- میر تیمور از راهی قدیمی به نام «راه بندبن» نامی برد که از بالاتجن به آمل می‌رفته است. (تاریخ خاندان مرعشی ص ۵۹).
- ۲- از راههای شاه عباسی راهی فرعی از شیرگاه به بارفروشده (= بارفروش = بابل) می‌رفته است. این راه از نزدیک دهکده قراخیل^{۳۱} از دهکده‌های بالاتجن علی‌آباد (= شاهی) می‌گذشته است.
- ۳- امامزاده سید یعقوب و سید هاشم در دهکده سوخته‌کلا از دهکده‌های بالاتجن علی‌آباد (= شاهی) قائم‌شهر).

۵- بناها و آثار تاریخی بیشه‌سر شاهی (قائم شهر)

امامزاده حمزه

در سیاه‌رودپی دشت آهنگر کلاهی بیشه‌سر

بنایی قدیمی و ساده است. در وسط این بنای چهارگوشه صندوقی است به درازای ۱۸۱ و پهنای ۱۵۲ و بلندی ۱۱۱ سانتیمتر. این آیات و عبارات بر بدنه‌های آن حک شده است.

آیاتی که بر تخته‌های بدنه جنوبی است از پایین به بالا :

بسم الله الرحمن الرحيم الله لاله الا - تا - ما بين ايديهم وما خلفهم

والذين كفروا اولياؤهم - تا - فيها خالدون

بسم الله الرحمن الرحيم يسبح لله ما فى السموات

وهو العزيز الحكيم ذلك فضل الله يؤتیه من يشاء

مثل الذى حمل التورة ثم لم يحملوها كمثل الحمار يحمل الاسفار

آیاتی که بر تخته‌های بدنه غربی است :

فانه ملائكتكم ثم - تا - الصلوة يوم الجمعة فاسمعوا

وما فى الارض الملك القدوس العزيز الحكيم

هو الذى بعث فى الاميين - تا - كانوا من قبل لى

ضلال مبين - تا - ان كنتم تعلمون فاذا قضيت الصلاة

۳۱- قراخیل ده از دهستان بالاتجن بخش مرکزی شهرستان علی‌آباد (شاهی) ۷ کیلومتری غرب علی‌آباد (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳).

فانتشروا فی الارض - تا - تفلحوا و اذاراوا

تجارة اولهو انفضوا - تا - الله خير الرازقين

بسم الله الرحمن الرحيم الرحمن - تا - علمه البيان

فی السموات والارض استعظم ان تنفذوا^۱

فبأی آلاء ربكما تكذبان يستله^۲

مكتئين علی رفر ف خضر - تا - فبأی آلاء ربكما تكذبان^۲

دو بدنه دیگر صندوق کنده کاری و نقش است (عکس شماره ۱۸۹). در ورودی بقعه دولنگه و کنده کاری است.

مسجدی متصل به بنای اصلی بقعه است که دارای در دولنگه و کنده کاری است. بر قسمت وسط لنگه راست صلوات بر چهارده معصوم با صلوات کبیر است. بر بایوی سمت راست این لنگه:

بحق علی ولی خدا قیامت مصطفی همه این درد نباشد تراشده

در کربلائی روح الله ذو القرنین

بر بایوی سمت چپ لنگه چپ:

هو الفتح امید به درگاه خدا محب دیگر ملک جهان بخش نمار کاتب

القبر خاک قدوم درویشان اسماعیل

تخته ای کنده کاری در بقعه بود. ظاهراً روزی در پیچه ای بسوده است. (عکس شماره ۱۹۰).

محوطه ای وسیع و گسترده اطراف بقعه است که درختان آزاد در آن زیاد است. گرداگرد سه اصله درخت که قدیمتر بود بدین ترتیب است: ۵۱۸ و ۵۲۰ و ۵۸۸ سانتیمتر.

۱- نه تنها آیاتی که بر تخته هاست ترتیب و تنظیمی ندارد بلکه قسمتی از آیه سوره ای را با قسمتی از آیه سوره دیگر روی یک تخته کنده شده است و این ظاهراً اشتباه کنده کار و نجار است. ۲- سوره الرحمن ۵۵ آیه ۲۸ و یک کلمه از ۲۹. ۳- سوره الرحمن ۵۵، آیات ۷۶ و ۷۷.

سقانفار تکیه آهنگر کلا

بنای تکیه دست خورده و تجدید بنا شده است و آثار تاریخی و هنری ندارد. سقانفار تکیه نسبتاً قدیمی است. (عکس شماره ۱۹۱) این عبارات و اشعار بر تخته های سقف آن خوانده می شود:

کاتب احقر هدایت ابن آخوند ملا علی تاریخ سنه ۱۳۲۹ یا ابوالفضل یا امیر المؤمنین یا حیدر کرار ادر کنی.

یسار بانی شو که تاریخ نبار

این بنای عالیه گشته تمام

شد تمام از سال هجرت این تبار

آفرین بر بانی و استاد باد

بانی اش شد کربلائی ابراهیم

چون که همنام خلیل الله بود

زوجه اش هم از پی خدمت دوید

بانی تالار کسربلائی ابراهیم

عمل نجاری یادگاری استاد غلامحسین لاسمی با استاد فضل الله

خانقائی با استاد اسدالله غائی عمل نقاشی غلامحسین لاسمی.

این سقانفار چهارده ستون ظریف با سرستونهای دهان اژدری دارد دو ستون آنها لاج لنگری مارپیچ و باقی لاج لنگری هفت و هشت است.

درویش داود

در دهکده آهنگر کلا پیشه سرشاهی

بنای اصلی بقعه قدیمی را خراب کرده بودند و بنائی آجری نیمه تمام (در

شهریور ۱۳۵۶) به جای آن ساخته بودند. بنای کنونی مربع مستطیل است و صندوقی

۴- کلمه غمگسار با حساب ابجد ۱۳۲۱ هجری قمری می شود که با سال ۱۳۲۹ هشت سال فاصله دارد. ظاهراً از هم به حساب می آید.

در قسمت بالای، آن گوردرویش داود را پوشانده است. این صندوق در نوع خود بی نظیر است زیرا رقبات موقوفاتی برای عزاداری ابا عبدالله الحسین بر چهار بدنه آن حك شده است و تعداد این رقبات نیز زیاد است. چون این رقبات بر تخته‌های وسط صندوق و حواشی آنها کنده شده بود و ترتیب و تنظیم آنها روشن نبود، هر چه بیشتر وقت صرف کردیم کمتر از ارتباط میان قطعات خبردار شدیم بنابراین نمونه‌ای از این وقفنامه بزرگ را در اینجا ذکر کردیم.

درازای این صندوق بمانند ۱۸۰ و پهنایش ۸۲ و بلندی ۱۲۱ سانتیمتر است. این عبارات به عنوان نمونه از بدنه شمالی آن نقل شد:

زمان شاه سلیمان مالیه بخشیده شد بشاه مردان وقف این ملك و جاشد درویش علی شاه امام معصوم شهید مظلوم یعنی ابا عبدالله الحسین عليه السلام دو قفیز منجمله آبدان پی شرقیاً ورثه شاه رخ گاوزن، غریباً حاجی محمد علی آهنگر جنوبیاً ورثه یعقوب گته کیشمالیاً ورثه محمد حسین کاردگر قطمه ثانیه يك قفیز و پنجدهو منجمله آب سیاه رود پی...

ابتدای این وقفنامه بر بدنه شرقی است که بدین ترتیب شروع می‌شود:

بسم الله الرحمن الرحيم وبه نستعين الحمد لله الواقف على الضمائر

وقف نمود بدین طریق .....

بر همین بدنه این عبارت با تاریخ وقف حك شده است:

العبد الاثم محمد يوسف بن کربلائی محمد قاسم آهنگر کلائی

سنه ۹۹۱.

بر سایر بدنه‌ها عباراتی از وقفنامه است که خواندن و مرتبط کردن آنها فراغت

بیشتری می‌خواهد. (عکس شماره ۱۹۲).

اطراف بقعه زمینی باز و گشاده است و در حدود ۵۰ اصله درختان مختلف در

آن است. گردگرد تنه درختان آزاد قدیمی بدین ترتیب است:

۴۷۰ و ۵۳۳ و ۶۶۵ سانتیمتر.

امامزاده عباس رضا

در کوتنا از دهکده‌های بیشه سرشاهی

بنائی است بر بالای تپه‌ای کم ارتفاع که اطراف بنا را خندق مانندی حفر کرده‌اند. بنای اصلی بقعه چهار گوشه است. (عکس شماره ۱۹۳) در این اطاق چهار گوشه صندوقی به درازای ۱۷۲ و پهنای ۹۸ و بلندی ۱۱۴ سانتیمتر مرقد را پوشانده است. این صندوق کنده کاری است. بر تخته‌های بدنه شمالی آیاتی از سوره مبارکه الرحمن حك شده است.

بر تخته‌های بدنه غربی از بالا به پایین عبارات زیر حك شده است:

عامل درویش روح الله آهنگر غفر الله له

کاتب ملا محمد یوسف ابن کربلائی قاسم آهنگر [کذا] رمضان المبارک ۹۳۱ هـ. بر لبه بالای بدنه قبلی صلوات بر دوازده امام حك شده است و در تخته‌های وسط آیاتی از سوره مبارکه الرحمن و نادعلی است، به اضافه عبارات زیر:

کاتبه محمد ابراهیم آهنگر

حاضر را کوفت کربلائی اسکندر آهنگر نمقه العبد ملامهدی آهنگر

بر بدنه شرقی آیاتی از سوره مبارکه الرحمن است.

در ورودی بقعه کنده کاری بسیار ظریف است که اخیراً با رنگ روغنی، که بر آن زده‌اند شکل اصلی آن را از میان برده‌اند. (عکس شماره ۱۹۴) اطراف بقعه گورستانی قدیمی است که درختان انجیر و موزی و شارو آزاد و سرو دست کاشته در آن است.

سنگ قبری در بقعه است که این عبارات بر آن حك شده است:

آرامگاه مرحوم سید رمضان ابن سید علی محمد کمالیان نوائی

نچار که در تاریخ ۱۲۹۶ فوت شد.

سید ابوصالح

در اراضی دهکده ۶۴ه از دهکده های بیشه سر علی آباد

بنائی است چهار گوشه با مسجدی بزرگ متصل به آن. (عکس شماره ۱۹۵).
 نمای بسیرونی بنا را با گچ نقش و نگار کرده اند (عکس شماره ۱۹۶ و ۱۹۷)
 صندوقی به درازای ۱۶۸ و پهنای ۸۲ و بلندی ۱۳۹ سانتیمتر مرقد وسط را پوشانده
 است. ضریحی به درازای ۲۲۰ و پهنای ۱۳۷ و بلندی ۱۴۸ سانتیمتر صندوق را احاطه
 کرده است. بر بدنه شرقی آن عبارات زیر حک شده است:

الله لاله الا هو الحی - تا - له مافی السموات.

بر حاشیه پایین همین بدنه:

موفق و بانی شده است خیر الزائرین کربلائی هدایت چراتی
 سواد کوهی بدست یاری متولیان شرعی جنابان آخوند ملا محمد رضا و
 آخوند ملا آقا بزرگ:

بر تخته ای در همین بدنه:

بانی کربلانی هدایت چراتی.

بر تخته دیگر: سنه ۱۳۲۴.

بر بدنه جنوبی ضریح عبارات زیر حک شده است:
 بر حاشیه بالای این بدنه:

وما فی الارض - تا - السموات والارض ولا

بر حاشیه پایین همین بدنه

با الوراثه جارو بکش بقعه متبرک حضرت سید ابوصالح نورالله

مضجعه بودند این ضریح مطهر منور ساخته شد بید صنعت دستگاهی

۶- مله ده از دهستان بیشه سر بخش مرکزی شهرستان شاهی چهارده کیلومتری شرق شاهی
 (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳).

استاد مهدیقلی بندپی ورزشی صورت اتمام پذیرفت حرره العبد المذنب

الائم عباس ابن احمد ابن نصرالله با یح^۷ سواد کوهی.

بر بدنه غربی صندوق عبارات زیر حک شده است:

بر حاشیه بالای این بدنه:

یؤده حفظها و هو - تا - فمن یکفر بالطا.

بر حاشیه پایین همین بدنه:

غرض نقشی است کز ما بازماند که هستی را نمی باشد بقائی

بماند سالها این نظم ترتیب [کذا] ز ما هر زره خاک افتاده جائی

عباراتی که بر بدنه شمالی ضریح حک شده است:

بر حاشیه بالا:

غوت فیؤمن بالله فقد - تا - فیها خالدون

کاتب الحروف عباس بن احمد با یحی کلائی^۸

بر حاشیه پایین همین بدنه:

یارب نگاهدار تو ایمان کسی بر خط من بخاند^۹ و بر من دعا کند

قال النبی ﷺ الدنيا اولها و آخرها جیفه و اوسطها جیف و طالبها کلاب

الهم اغفر لی و لوالدی تحریر افی شهر ذی حجة الحرام سنه ۱۳۲۲.

بر تخته های قسمت وسط صندوق در جهه شمال سوره الرحمن و در جهه
 جنوب سوره یس با خطی متوسط نسخ حک شده است.

در ورودی بقعه تمام کننده کاریهای محلی دارد بلندی آن ۱۷۲ و پهنای آن ۶۲

سانتیمتر است. این عبارات بر آن حک شده است:

۷- صحیح این کلمه «بائی» است که از خاندانهای قدیمی مازندران هستند. بائی کلائی

بندپی و بائوده هرازی و بائوچ خیل لنگا دهکده هائی است که به نام ایشان نامیده شده اند.

۸- بالای «با یح» صفحه قبل با یح کلائی که اصل آن: «بائی کلائی» است. ۹- صحیح. بخواند.

بربائوی راست لنگه سمت راست:

اللهم ارزقنا اولاد صالحا بعد بر رأی دوستان و شیعیان علی بن ابی طالب مخفی نماناد چون توفیق آثار ملا اسمعیل و زوجه..... عفت پناه را توفیق شد بقدر مقدور قیمت رنگ دادند.

بربائوی چپ لنگه چپ:

که بانئ ونجاری این درو صندوق روضه عنبر سرشت بید کربلائی روح الله آهنگر صورت گرفت اللهم وفقه واولاده.

مسجدی متصل به بنای بقعه است که دری کنده کاری دارد بلندی آن ۱۷۲ و پهنایش ۶۲ سانتیمتر این عبارات بر آن حک شده است: بربائوی سمت راست لنگه سمت چپ:

استاد شاه نظر جور و سایرین هذا البيت ... کرده است.

اللهم وفقهم راقم الحروف محمد بن محمد صالح بتاريخ سنه ۱۱۱۴. بربائوی سمت چپ همین لنگه.

دیگر توفیق و مکتب دستگاه جلال الدین بن میرزا ..... و سایر

محبان مثل ملا محمد ولد حاجی زین العابدین و حاجی عبدالله بن حاجی محمد.

در اراضی بقعه سید ابوصالح سروی که هرسال است که بلندی آن بالغ بر ۱۵/۵ متر است. (عکس شماره ۱۹۸).

تکیه مله

در میان دهکده مله از دهکده های بیشه سر

تکیه ایست قدیمی شامل نه پنجره ارسی قاب و آلت دار. طرف دست راست این پنجره ها اطاقی است که بر جرز آن سرو و نقوش دیگر گچ کاری شده است. (عکس شماره ۱۹۹).

بائی کتی

قلعه ایست در اراضی جنگلی به همین نام

این قلعه مسلط بر اراضی زیر دست است معروف است که قدیم شاه نشین بوده است. اطراف ارگ دیواری و حصار دارد که آثار آن برجای است. از چاهی که در اراضی قلعه است به اطاقهای زیر زمینی و سمج قلعه می توان رفت.

امامزاده علی

در کرچنگ از دهکده های بیشه سر

بنائی است چهار ضلعی که صندوقی در وسط آن به درازای ۲۴۸ و پهنای ۱۳۴ و بلندی ۶۹ سانتیمتر مرقد را پوشانده است. ساختمان صندوق از قاب و آلت است. دری نسبتاً قدیمی و کنده کاری دارد. بر لنگه سمت چپ در سه تنگه بالا و پایین و وسط کتیبه دارد که بر اثر فرسودگی و ریختگی و بد خط بودن قابل خواندن نیست. سنگ قبری مورخ ۱۳۴۶ ه. ق. نزدیک بنای بقعه است. اطراف بقعه بیشه ای از درختان آزاد است که تعداد آنها در حدود پنجاه اصله است گرداگرد تنه که هرسال ترین آنها بدین ترتیب است:

۵۳۸ و ۵۸۳ و ۵۸۶ و ۶۰۹ سانتیمتر. بنای بقعه و بیشه بر بالای بلندی است که مسلط بر اراضی اطراف است ولی ارتفاع آن زیاد نیست. از راه سارو کلا به کوتنا و از آنجا به کرچنگ می توان رفت. بقعه دور از محل در میان اراضی شالی زار است.

بیرافضل

در ری کنده از دهکده های بیشه سر

بنائی تازه است و اثر تاریخی و هنری ندارد.

۶- بناها و آثار تاریخی بابلکنار و کارکنده شاهی (قائم شهر)

تکیه و سقانفار و قرآن تالار
در دهکده ۳۱ و ۳۰ کلا بابلکنار شاهی (قائم شهر)

تکیه شامل دو اطاق است که پنج ستون پخ زده هشت سو در جلو یکی از اطاقهاست. چهار ستون آن دارای سرستون دهان اژدری و یک ستون وسط سرستون آن مقرنس کاری است. پایین ستونها تکائیل مشبك به ارتفاع چهل سانتیمتر است. سقف بنا پلورکشی و پل کوبی است. بر هر تخته پل نقاشی قدیمی بوده که بیشتر آنها بر اثر رطوبت بام از میان رفته است. بر یکی از تختهها «عمل استاد میرزا بابا علی» خوانده می شود. اطاق دوم فقط یک در ورودی و یک پنجره کوچک دارد.

سقانفار

سقانفار نزدیک تکیه است و دارای چهارده ستون پخ زده هشت سو است با دستک تکائیل. برگوشه ای تاریخ ۱۲۷۸ دیده می شود. برجکش گردان تکیه و سقانفار اشعاری از محتشم کاشانی است، و پاره هائی از هفت بند او را با خط خوش نوشته اند. بر دولنگه سقانفار این عبارات خوانده می شود: بانی این تالار غریب رضا - عمل نیجاری استاد علی درونی^۱ به تاریخ ۱۳۶۵.

۱- درونی ظاهراً منسوب به درون کلای بندی است.

قرآن تالار

بنایی است چهارگوشه که قدمت زیادی ندارد. بر چهار باثوی در دو لنگه ورودی آیه الکرسی از الله لا اله الا - تا - هو العلی العظیم حک شده است. برپاسارهای در عبارات زیر است:

بانی این در آمار بنت میرزا جان - عمل استاد علی و استاد شعبان یا کلام خدا ۱۳۴۶.

امامزاده قاسم معروف به امامزاده ابراهیم
در عیسی خندق ۲ کارکنده شاهی (قائم شهر)

بدنه اصلی بنا استوانه‌ایست که از آجر و گچ ساخته و روی آن را با پوششی قطور از گچ پوشانده‌اند. محل اتصال بدنه اصلی بنا با اول بام، قرنیه‌های سینه-کفتری و بالای آنها یک کمر بند گچکاری به پهنای ده سانتیمتر و بالای آن میان هر دو قرنیه‌های نیم دایره است که منتهی به بام هر می هشت ضلعی می‌گردد. یک متر زیر قرنیه‌های سینه کفتری نوارهای افقی کاشیکاری منفصل از هم است. در جهت شمال نزدیک به پایه استوانه بنا، دری کوچک به داخل باز می‌شود. (عکس شماره ۲)

صندوقی ظریف و پر نقش در میان بنای اصلی مرقد را پوشانده است. درازای آن ۲۷۶ و پهنایش ۱۳۴ و بلندی آن ۹۶ سانتیمتر است. آیاتی چند از کلام الله مجید و عباراتی دیگر به این ترتیب بر آن حک شده است:

برحاشیه بالای بدنه غربی صندوق:

بسم الله الرحمن الرحيم يس - تا - تنزيل العزيز

برپایه سمت راست بدنه غربی از بالا به پایین:

و نکتب ما قدموا و آثارهم و کل شیء

برپایه سمت چپ:

۲- عیسی خندق ده از دهستان کارکنده بخش مرکزی شهرستان شاهی ۶ کیلومتری غرب ساری (فرهنگ جغرافیائی ایران ج ۳).

برحاشیه مربع وسط صلوات کبیر یعنی صلوات بر چهارده معصوم.
برحاشیه راست این مربع:

هذا الروضة المباركة المنورة المطهرة الامام قاسم

برپایه سمت چپ از پایین به بالا:

السلام من حضرة الله الملك العلام.

برحاشیه بالای بدنه شمالی صندوق:

الرحيم لتندر قوماً - تا - فهم مقمchon

برپایه سمت چپ بدنه شمالی:

وجاء من اقصى المدينة رجل يسعى

برحاشیه بالای بدنه شرقی:

وجعلنا من بين ايديهم - تا - فاغشيناهم

برپایه سمت چپ بدنه شرقی:

الا البلاغ المبين - تا - لئن

برتخته‌ای در همین بدنه از بالا به پایین:

في تاريخ ربيع الاخر سنة تسع وخمسين وثمانمائه

برتخته دیگر از بالا به پایین:

عمل استاد شمس الدين بن محمد دين توزا (۲)

برحاشیه بالای بدنه جنوبی:

لا يبصرون وسواء - تا - امام مبین.

مرحوم مهجوری درباره این امامزاده و محل آن چنین می‌نویسد:

دهکده عیسی کنده در پنج کیلومتری غربی شهر ساری است. بر

صندوق چوبین آن این عبارات حک شده است:

في تاريخ ربيع الاخرى سنة تسع وخمسين وثمانمائه.

نام سازنده ضریح: استاد شمس الدين بن محمد.

بر در ورودی این تاریخ‌کنده شده است: رجب المرجب سنه تسع وثمانین وثمان مائه.^۳

از در ورودی و عباراتی که بر آن حک بوده است فعلاً نشانی نیست.

عیسی خندق را مهجوری عیسی‌کنده خوانده و ظاهراً در ایام سابق چنین می‌گفته‌اند. اهالی محل نام آبادی خود را «ایساندو» یا «ایساندوق» می‌خوانند و ضبط دمرگان ظاهراً صحیح‌تر از نامهای تازه به دوران رسیده است. اونقشی باسیاه قلم از این امامزاده کشیده وزیر آن نوشته است:

۴. Imam - zada , près du village d'issando (عکس شماره ۲۰۱)

تپه‌های تاریخی حومه شاهی (قائم‌شهر)

دین توکلی در باغلو مشهور به جویبارقصبه مرکزی دهستان گیلخواران ۲۱ کیلومتری شمال شاهی، ۱۸ کیلومتری شمال غربی ساری.

تپه دین در شورکا از دهستان گیلخواران ۵ کیلومتری شمال شرقی جویبار.

دین کربلائی نعمت در جمال‌کلا از دهستان گیلخواران ۸ کیلومتری غرب جویبار.

تپه دین در حیدرآباد از دهستان گیلخواران در دو کیلومتر و نیمی شمال شرقی جویبار.

دین جمال‌الدین در جمال‌کلا از دهستان گیلخواران ۸ کیلومتری غرب جویبار.

تپه دین در اسماعیل‌کلا از دهستان کیاکلا ۱۹ کیلومتری شمال غربی شاهی، کنار جاده کیاکلا به جویبار.

تپه سید محله در سید محله از دهستان کیاکلا ۱۶/۵ کیلومتر شمال غربی شاهی، کنار جاده کیاکلا به جویبار.

ملاعلی‌کتی در جاده شاهی به کیاکلا، سه کیلومتری میدان شاهی.

دین اکوک در سوخت‌آب‌بندان از دهستان کیاکلا ۱۶/۵ کیلومتری شمال غربی شاهی کنار راه کیاکلا به جویبار.

۳- تاریخ مازندران ج ۲ ص ۳۴۱ . ۴- نگاه کنید به Fig. 01 کتاب دمرگان:

هیأت علمی، فرانسه در ایران.

سنگ پل کتی در فوتم از دهستان کیاکلا ۱۸ کیلومتری شمال غربی شاهی، کنار راه کیاکلا به جویبار.

دین کش در المشیر از دهستان نوکندکا ۱۰ کیلومتری شمال شاهی چهار کیلومتری غرب جاده شاهی به ساری.

دین سر در قادی‌کلا از دهستان نوکندکا ۸ کیلومتری شمال شاهی، کنار جاده شاهی به جویبار.

دین کتی در پریجان در کمربندی شاهی به ساری.

سه تپه به نام گردکوه در جنوب شاهی در جمنان.

دین کتی در جنید از دهستان تالارپی.

امامزاده کتی در علی‌آباد بخش مرکزی شاهی ۵ کیلومتری غرب شاهی.

شال کتی در علی‌آباد بخش مرکزی شاهی در غرب شاهی.

قلعه کتی در پایین لموک نوکندکا بخش مرکزی شاهی ۶ کیلومتری شمال شرقی شاهی.

تپه ذبیحی در حاجی‌کلا بالانجن بخش مرکزی شاهی ۹ کیلومتری جنوب غربی شاهی.

۷- بناها و آثار تاریخی ناحیه سوادکوه علی آباد

جغرافیای تاریخی سوادکوه

سوادکوه شامل دوبلوك و صد پاره ده است . از جنوب محدود به کوههای شلفین، مونگی چال، قدمگاه ، پیازمرك ، شاراق و گدوك شاه است . از شرق و غرب به دویال کوه که مسلط به رودخانه بابل و تجن است و از شمال به علی آباد (شاهی = قائم شهر) محدود می شود .

تقسیمات این ناحیه را محمد حسنخان اعتماد السلطنه در حدود صد و بیست و سه سال پیش ذکر کرده است (امسال محرم ۱۴۰۵ است) و ما برای حفظ جغرافیای تاریخی این منطقه به شرح آن می پردازیم .

آبادیهای سوادکوه

راستویی

بلوك سرخ رباط (بکسر خاء) : عباس آباد سامان ولایت فیروز کوه ، وند چال ، مالیه دره (ضبط امروز مالی دره) ، بیم دره ، انارکله (از این دو دهکده در فرهنگ جغرافیائی ایران یاد نیست) .

بلوك دو آب بالا : اوریم ، گرزالدین خیل ، سنگ سرك (بکسر گاف) ، ارفه ده ، شورك چال (بکسر کاف) ، ملرد (بکسر میم و لام) .

بلوك خاتقاه پی : کرمان ، بایخ کلا (= بائی کلا) ، برنت (بکسر باء و نون)